

יהודי ההרים מדאגסטן. תחילת המאה ה-20.

משפחתו של הרב גרשון מנשירוב, 1902, קובה, אזבייג'ן.

לצד האזורים הייתה הסיבה להיווצרותם של אלמנטים משותפים בתרבות היומיומית הכלכלית והמסורתית שלהם. ❁

מקורות:

1. Агарунов Я.М. Большая судьба маленького народа. Москва, 1995
2. Горские евреи. История, этнография, культура. Под общей редакцией И.Бегуна. Иерусалим – Москва, 1999
3. История и культура горских евреев Кавказа. Сборник статей. Научный редактор и составитель Л.А. Микдаш-Шамаилова. Иерусалим – Куба, 2009
4. Красная слобода. Серия «Этнотуризм в Азербайджане». Баку, 2013
5. Мурзаханов Ю.И. Горско-еврейский этнограф Илья Шеребетович Анисимов. Москва, 2002

של 29 ק"מ מתחנת הרכבת חצ'מאז. יישוב זה נקרא בעבר "הסלובודה היהודית" ("הכפר היהודי"), ושמו שונה ל"קראסנאיה סלובודה" ("הכפר האדום") בשנת 1926. היישוב מהווה יחידה מנהלית של שלטון עצמי באזור קובה. הארגון החברתי של יהודי ההרים הוא הקהילה, שנקראת "קהל". שימור ה"קהל" מסייע בהעברת המסורת האטנו-תרבותית, הדתית והחברתית מדור לדור. עד היום נוצרו בכפר תשעה רבעים. קראסנאיה סלובודה הוא יישוב מודרני, המורכב בעיקר מקוטג'ים בני שתי קומות ומעלה, חנויות ובניינים אחרים, עם רחובות נקיים ומסודרים. קראסנאיה סלובודה מוכרת כמרכז לפיתוח ושימור התרבות החומרית והרוחנית של יהודי ההרים באזבייג'ן ומחוצה לה. לא בכדי קוראים לכפר הזה "ירושלים של הקווקז". בכפר יש 7 בתי כנסת. בבית הכנסת הגדול, בעל שש הכיפות שעל שמן היא נקראת, נמצא אוסף גדול (כ-70) של הוראות לקריאת התורה.

במשך מאות שנים במהלך מגוריהם בשטח אזבייג'ן, שמרו יהודי ההרים על מנהגיהם ומסורותיהם, הטקסים, אמונותיהם וכישוריהם הכלכליים. יחד עם זאת, השהייה

לוח הקדשה מבית הכנסת בכפר קרצ'אג, קובה, אזרבייג'ן.

מאוחר יותר, רבים ממנהיגיהם של יהודי ההרים נהרגו במחנות עבודה הסובייטיים (גרשון מורדוב, אסף פינחסוב וכו'). בשנות ה-20 ואפילו בתחילת שנות ה-30 של המאה ה-20 נמשכה ההגירה של יהודים מרחבי המדינה לאזרבייג'ן, כולל מדאגסטן. בשנות השלושים המטרות החשובות ביותר של השלטונות הסובייטיים ביחס ליהודי ההר היו יצירת "קולחוזים", משקים שיתופיים יהודיים, והחלשת עמדות הדת. רבים מיהודי ההרים נפגעו בגל הטרור של 1936-38. בין הקורבנות היה ג. גורסקי, חלוץ התרבות הסובייטית בקרב יהודי ההרים.

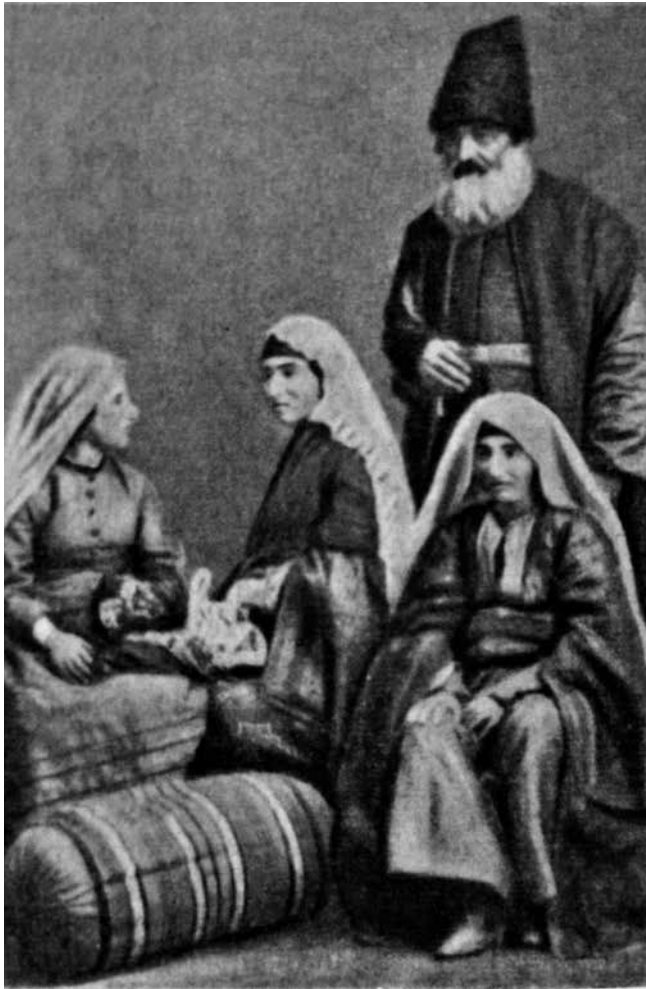
במהלך מלחמת העולם השנייה השתתפו מספר רב של יהודי ההרים בפעולות צבאיות, ורבים מהם הוענקו פרסים צבאיים גבוהים, כולל ש. אברמוב וא. אילאזרוב שזכו בעיטור "גיבור ברית המועצות". לאחר סיומה של מלחמת העולם השנייה פתחו הרשויות במערכה נגד הדת בקנה מידה גדול עוד יותר, ובשנים 1948-53 בוטלה ההוראה בשפה הטאטית, וכל בתי הספר של יהודי ההרים הפכו לדוברי רוסית. פרסום העיתון היהודי "זחמטקש" ופעילות ספרותית בשפה הטאטית הופסקו.

כיום, מקום המגורים הקומפקטי היחיד של יהודי ההרים בכל המרחב הפוסט-סובייטי הוא הכפר קראסנאיה סלובודה (בשפה האורית – "קירמזי קאסב"), השוכן במרחק

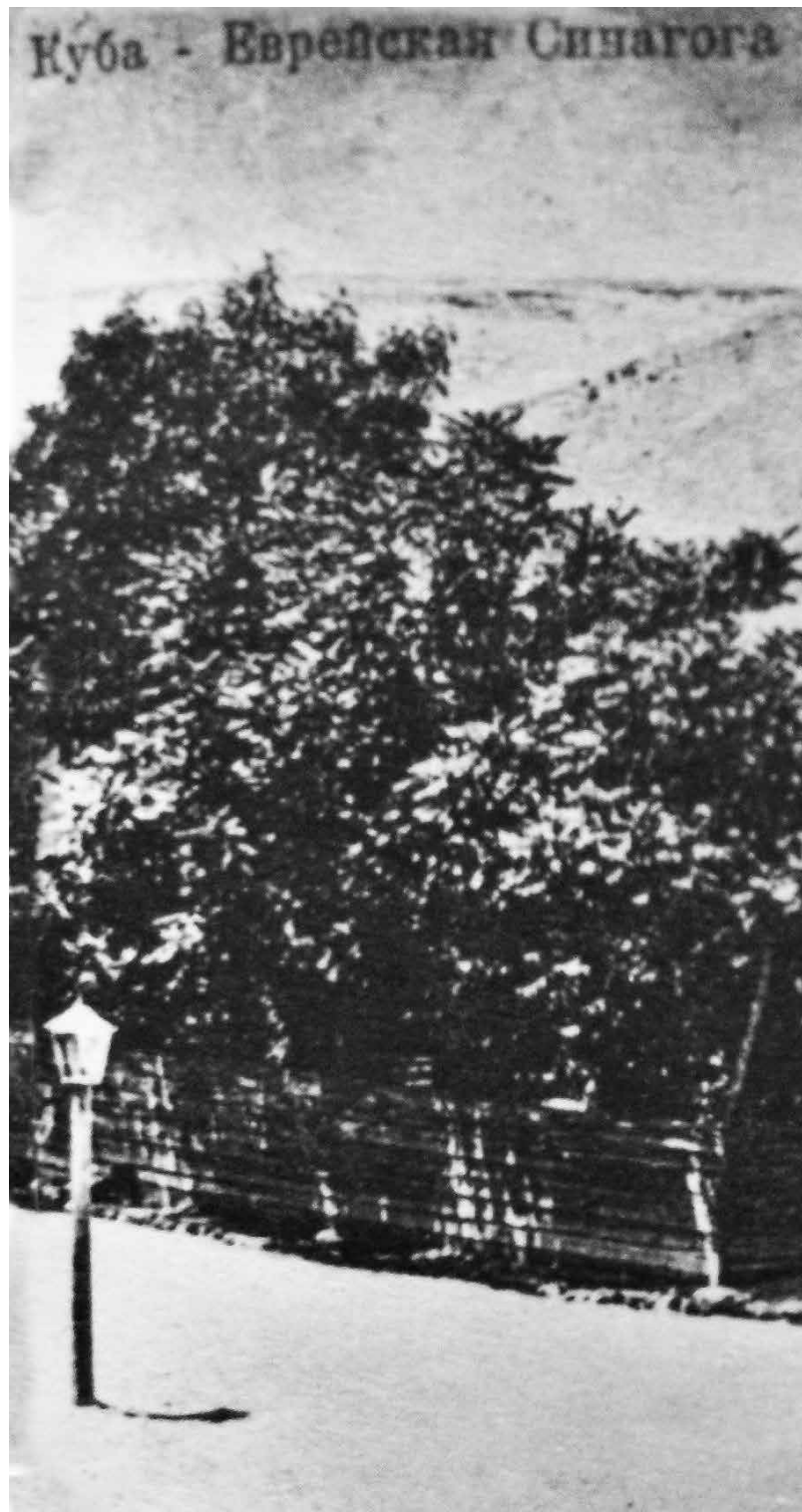
עמודים מתוך ספר בכתב יד "הספר על כוחות נפלאים, קמיות והגורל", מאת רבי רובין בן אברהם משה, 1861-1866, קובה, אזרבייג'ן.

יהודי ההרים, קובה, סוף המאה ה-19.

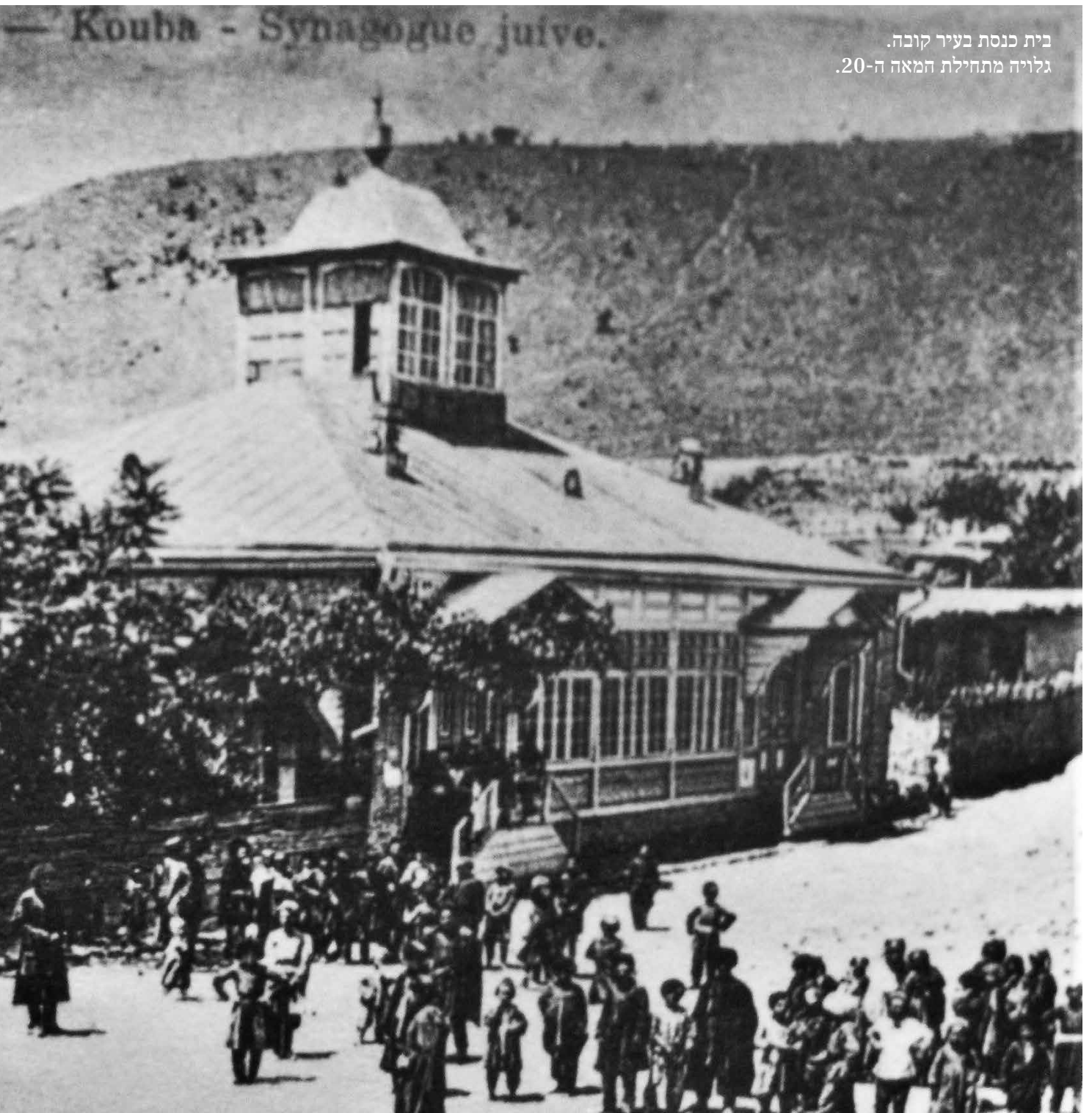

קונים את העורות הגולמיים. מספר העוסקים במסחר זעיר גדל בתחילת המאה העשרים, אך היו מעט סוחרים בעלי אמצעים. הם עסקו בעיקר במסחר בדים ושטיחים. בערים ובכפרים במקומות המגורים המסורתיים חיו יהודי הרים בקהילות משלהם, מה שאפשר להם לשמור על שפתם, מאפייניהם הדתיים, מנהגיהם ומסורותיהם. בתחילת המאה ה-20 נפתחו בבאקו, דרבנט וקובה בתי ספר ליהודי הרים ששפת הלימוד בהם הייתה רוסית. הפוגרומים הנוראיים שזעזעו את הערים ברחבי האימפריה הרוסית לא התרחשו באורבייג'ן, מה שהוביל לנדידת יהודים מאזורים אחרים של האימפריה לאורבייג'ן.

הקמת הרפובליקה הדמוקרטית של אורבייג'ן בשנת 1918 השפיעה לטובה על גורלם של יהודי ההרים. המועצה היהודית הלאומית של אורבייג'ן הקימה את אוניברסיטת העם היהודי בשנת 1919. החל לצאת לאור בבאקו עיתון בשפה הטאטית (ג'והורי) בשם "טובושי סבחי" ("השחר"). פליקס שפירא היה המנהיג הבלתי פורמלי של החינוך היהודי בקווקו. הוא למד בפקולטה להיסטוריה ופילולוגיה של אוניברסיטת באקו, שנפתחה בשנת 1919.

בבאקו, הם הגרו לעיר בחיפוש אחר מקומות עבודה חדשים שנוצרו בעקבות תנופת הנפט. בכפרים עסקו יהודי ההרים בגידול גפנים ובגינות, ובין השאר - בגידול טבק ובגידול דגנים. בחלק מהכפרים העיסוק העיקרי של היהודים היה עבודות עור, אך התעשייה דעכה עקב איסור מטעם הרשויות הרוסיות על כניסת יהודי ההרים למרכז אסיה, ששם הם היו

כמו גם בטיפוח הסומאק (צמח שמשורשיו מייצרים צבע אדום). משפחותיהם של המיליונרים הראשונים בקרב יהודי ההרים יצאו מהייננים: משפחת חנוכייב, שהם בעלי החברה לייצור ומכירת יין, ומשפחת דדשב, שבנוסף לייצור יין עסקו גם בדייג, וייסדו את חברת הדייג הגדולה ביותר בדאגסטן. בסוף המאה ה-19, החלו יהודי ההרים להתיישב

שהונהגה בעקבותיהם, השפיעו באופן גורלי על יהודי ההרים. מתוך 7649 היהודים שמצאו את עצמם תחת שלטון רוסיה בשנת 1835, תושבי הכפרים מנו 58.3% (4459 נפשות), ואילו תושבי העיר - 41.7% (3190 נפשות). תושבי הערים עסקו גם הם בעיקר בחקלאות, בעיקר בענף גפנים וייצור היין (במיוחד בקובה ובדרבנט),

פיזור מגוריהם של יהודי ההרים באזרבייג'ן.

קאזיקומוך, סורקאי חאן, את היישובים היהודיים באזור, והיהודים שנותרו בחיים מצאו מקלט באדמותיו של השליט האזרבייג'ני המקומי פטאלי, החאן של קובה, שהתבסס בערים קובה ודרבנט.

לאחר הסכם גוליסטן, הסכם שלום שנחתם בין האימפריה הרוסית לבין האימפריה הפרסית ב-1813 והסכם טורקמנצ'אי, שגם הוא נחתם בין אותן המדינות ב-1828, הפך השטח של צפון אזרבייג'ן לחלק מהאימפריה הרוסית. המעבר השפיע על גורלם של יהודי המקום, שבעידן זה החלו להיקרא יהודי הרים (השם העצמי של יהודי ההרים הוא "ג'והור"). עריצותם האכזרית של השלטונות הצאריים, ההתקוממויות נגד השלטון, ומדיניות מנהלית וכלכלית

מתמשכת של יישובים יהודיים באזור בין הערים קובה ודרבנט. באחד העמקים שליד דרבנט התגורר בעיקר יהודים, והאוכלוסייה שבסביבה כינתה אותו ג'והוד-קאטה ("העמק היהודי"). היישוב הגדול בעמק - אבא סבא - היווה גם מרכז החיים הרוחניים של הקהילה.

החל מהשליש השני של המאה ה-18 הפכה אזרבייג'ן לזירת המאבק בין שליטי רוסיה, האימפריה העות'מאנית ואיראן. הקמפינים של נדיר שאה אפשר שחררו את אזרבייג'ן מכוחות עות'מאניים ורוסים כאחד, אך כפרים יהודיים מדרום לדרבנט נמנו בין היישובים ההרוסים עד היסוד. הנמלטים שברחו מהם התיישבו בקובה בחסות שליטה, חוסיין חאן. בשנת 1797 חיסל השליט של

סאכוחי אחמדוב,
דר' לפילוסופיה בהיסטוריה

יהודי ההרים באזרבייג'ן

אבן מצבה של שמואל בן מיכאיל משנת 1806, קרסניה סלובודה, אזרבייג'ן

בשטחה של רפובליקת אזרבייג'ן מתקיימות שלוש קהילות יהודיות: קהילת יהודי ההרים, המתגוררים בקובה (Quba) בכפר קראסנאיה סלובודה ובבאקו; קהילת יהודי אשכנז (יהודי אירופה), שמקומות מגוריהם הם בבאקו ובסומגייט; קהילת יהודי גרוזיה (גאורגיה) המתגוררים בבאקו. יהודי אזרבייג'ן כמעט ולא נתקלו מעולם בביטויים של אנטישמיות במדינה, אפילו בתקופות שבהן התפרצו דעות אנטישמיות בעולם, ואף בזמני ההחרפה של רגשות אנטי-ישראליים. רבים מבני הקהילה היהודית באזרבייג'ן לקחו ולוקחים חלק פעיל בחיים הפוליטיים, התרבותיים, החברתיים והכלכליים של הרפובליקה.

העדות המוקדמת ביותר להימצאותם של יהודיים באזרבייג'ן היא החֶרְבוֹת של הרובע היהודי ושל בית הכנסת ממאה השביעית בעיר שאבראן, שנתגלו בידי הארכיאולוג ר. גיישוב. קהילת יהודי ההרים נוצרה כתוצאה מהגירתם של יהודים מצפון איראן ומהאזורים הסמוכים של האימפריה הביזנטית לאזרבייג'ן הטרנס-קווקזית. הם התיישבו באזורים המזרחיים והצפון מזרחיים. בשנת 1254 ציין הנזיר הפלמי ב. רוברוק, שנסע באזור, את נוכחותם של "מספר רב של יהודים" ברחבי הקווקז המזרחי. טאגריברדי, היסטוריוגרף מוסלמי מצרי מהמאה ה-15, מדבר על סוחרים יהודים מ"צ'רקסיה" (כלומר, מהקווקז). באירופה בתחילת המאות ה-16 וה-17 נפוצו שמועות על קיומם של "תשעה וחצי שבטים יהודים", שאותם "אלכסנדר הגדול נהג על פני ההרים הכספיים". בשנת 1690 ראה הנוסע ההולנדי ג. ויטסן יהודים רבים בכפר בוויינאק (לא רחוק מבווינסק של ימינו) ובאזור (הח'אנאט) של קראקייטאג, ששם התגוררו לדבריו 15 אלף יהודים באותה תקופה. במהלך קיומה של המדינה הספבית, הקהילה היהודית גדלה, ואף הייתה שם רצועה